Плани семінарських занять

Семінарське заняття проходить у формі дискусії з попередньо визначених тем. Студенти готують тези виступів, доповіді на питання семінарського заняття.

Завданнями семінарських занять є поглиблення теоретичних знань, отриманих на лекціях; заохочення студентів до аналізу політичних подій, активної творчої роботи із самостійного опрацювання рекомендованої літератури; вироблення у студентів умінь використовувати теоретичні політичні знання в практичній діяльності.

На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами доповіді, виступи, активність у дискусії, вміння висловлювати свої думки на основі вивченого матеріалу, критично його осмислювати.

МОДУЛЬ 1

Тема 1. Політична система суспільства як єдність структури соціально-політичних інститутів (2 год)

План

1. Політична система суспільства. Сутність, визначення. Сучасні погляди на політичну систему суспільства.
2. Структура політичної системи суспільства, поняття і загальна характеристика.
3. Політична система в Україні.
4. Поняття «політичний інститут». Процес інституціоналізації.

Ключові слова: політична система суспільства, політичний інститут, інституціоналізація, інституціональні зміни, криза інституціонаалізації.

Методичні рекомендації

Перше питання семінару слід починати вивчати із уточнення поняття система (це впорядкована сукупність взаємодіючих компонентів, яка виникає і функціонує для досягнення певної мети і володіє інтегративними якостями, що не властиві окремим компонентам, які її утворюють) та політична система (інтегрована сукупність відносин влади, суб'єктів політики, державних та недержавних соціальних інститутів, покликаних виконувати політичні функції щодо захисту, гармонізації, інтересів соціальних угруповань, спільнот, суспільних груп, забезпечувати стабільність і соціальний порядок у життєдіяльності суспільства).

Сучасні погляди на політичну систему суспільства відзначаються усвідомленням того, що управління в політичній системі значно ширше, ніж державне управління, оскільки включає різноманітні форми

політичного управління в рамках недержавних організацій, форм самоуправління громадян, а також форми впливу недержавних структур на державне управління. Крім цього, і неполітична підсистема суспільства не є пасивним об'єктом управління. Політичній системі, як і суспільству в цілому, притаманна властивість самоорганізації та саморегуляції. До того ж вона й сама здатна справляти певний вплив на політичну систему, яка нею управляє. У гносеологічному плані ця обставина відображена в понятті громадянське суспільство, у якому діють механізми самоорганізації і яке взаємопов'язане з державою.

Друге питання присвячено структурним елементам політичної системи та умовам збереження її цілісності. До політичної системи входять: політична (державна) влада; політичні інститути; політичний процес (політична діяльність); політичні відносини; політико-правові норми; політична культура та ідеологія; людина як основний носій усіх видів політичної влади та діяльності.

Складові політичної системи мають різну суспільну якість (інститути, відносини, процеси, норми, ідеї): держава, яку уособлюють такі інститути, як глава держави, парламент, Кабінет Міністрів, судова влада; інститути недержавного характеру теж входять до політичної системи або тісно взаємодіють з нею. Це політичні партії, громадські організації, товариства, політичні рухи, громадська думка, засоби масової комунікації; політичні відносини – це взаємодія первинних (нації, соціальні групи, індивідууми) і вторинних (політичні інститути, групи риску, лобі) суб'єктів політики, держави і громадян з приводу влади, обміну її ресурсами; політичний процес – це функціонування політичної системи, яка еволюціонує в політичному просторі й часі, а політична діяльність є змістом такого функціонування; політичні норми як компонент політичної системи відіграють роль регуляторів політичної діяльності. Головними з них є правові норми – правила, що їх встановлює держава, і виконання їх забезпечується державним примусом. Існують теж норми – звичаї, моральні норми, корпоративні норми (норми певних об'єднань); ідеології як систематизовані уявлення про суспільство, засновані на сукупності теоретичних знань, ціннісних орієнтацій та вірувань певних суспільних груп і спільнот; політична культура, її рівень і типи значною мірою зумовлюють характер діяльності владних структур та інших суб'єктів політичної діяльності складових політичної системи.

Отже, виділяються два різновиди інститутів політичної системи. По-перше, це державні інститути, до яких належить інститут політичного лідерства, пов'язаний звичайно з главою держави; інститут політичного управління, пов'язаний з вищим професійним чиновництвом; інститут політичного узгодження, пов'язаний з представницьким органом (парламентом) та інститут політичного конституювання, пов'язаний із

судовою системою. По-друге, це інститути взаємозв'язку держави та громадянського суспільства, до яких відносять інститут масової політики (вибори, громадська думка, політична роль преси тощо), інститут організованої політики (партії, партійна система, їх взаємозв'язок з органами влади) та інститут політики впливу (діяльність громадських організацій, а також різноманітних формальних і неформальних груп тиску та груп інтересів).

Третє питання семінару присвячено вивченню стану політичної системи в Україні. Сучасна політична система України перебуває на етапі становлення, враховуючи всі її складові в контексті статусу незалежної демократичної держави. Становлення політичної системи в Україні проходить у руслі модернізації суспільства, яка реалізується еволюційним шляхом.

Політичну систему в Україні ще не можна вважати сталою, тому саме виборчі процеси слугують імпульсом до її вдосконалення та зростання політичної зрілості громадян і формування нової політико-управлінської еліти зі зростанням її політичної свідомості та відповідальності перед народом за державотворчі процеси на шляху до демократії.

Вивчення четвертого питання слід починати з усвідомлення того, що інституціональний вимір політики є достатньо популярним. Інститут як складне явище, включає в себе статусно-рольову систему, систему соціального контролю, сукупність цінностей, норм і самих людей, політичних акторів. Категорія «політичний інститут» міцно закріпилася в науці, часто використовується автоматично, без обдумування коректності її застосування. Слід визначити поняття «соціальний інститут». Тому, щоб здійснити вихід на політичний вимір, необхідно проаналізувати не тільки власне політологічні концепції, але й теорії соціально-філософського і соціологічного напрямків.

Серед таких теорій слід дослідити позиції позитивистской соціології (О. Конт и Г. Спенсер), інституціональної соціології (П. Блау, Ч. Мілс та ін.), традиційнної теорії політичної системи (Д. Істон, Г. Алмонд), парадигму структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон), парадигму символічного інтеракціонізму (Дж. Мід, Ч. Кулі, Г. Блумер), конфліктологічну парадигму (Р. Дарендорф, Л. Козер, К. Боулдінг), неоінституціоналізм (С. Хантінгтон, Андрєєв С. С., Белов Г. А., Дегтярьов А. А., Марченко М. Н., Олейник А. В., Тихомиров Ю. А., Шабров О. Ф., Дилигенский Г.) та ін.

Процес інституціоналізації в першу чергу визначається тим, що за своєю суттю вона направлена на обмеження несанкціонованих дій у політичному середовищі, підкорення влади ідеї права, що виражає інтереси всезагального блага – стану життя суспільства, що покликана забезпечити держава. *Інституціоналізація* означає закріплення практики

або галузі суспільних відносин у вигляді закону, соціальної норми, визначеного порядку. Також під цим поняттям розуміють розвиток та історичні зміни соціальних інститутів, укріплення соціальної практики до рівня інститута, законодавче оформление статусу, становлення організаційної інфраструктури та материальної бази.

Інституціональна криза – зворотній процес, що характеризує процес падіння авторитету інституту, зниження довіри до нього. Причиною кризи є нездатність інституту виконувати свої головні функції. Інституційні норми при цьому існують, але їх не дотримуються у суспільстві. Наслідком такої кризи є перерозподіл функцій. У процесі інституціоналізації достатньо вагомим фактором поряд із правовим є соціокультурний. Американські соціологи разрізняють два процеси – *інституцію* норм (instituting a set of norms) та їх *інституціалізацію* (institutionalizing). Норми не вважаються інституціалізованими поки вони не визнані більшістю населення, поки вони не є загальноприйнятими. Інституція норм розуміється як формальне прийняття парламентом або іншим законодавчим органом нових норм, незалежно від ставлення до них населення.

Контрольні питання:

1. Сутність системного аналізу.
2. Політична система суспільства: поняття і структура.
3. Сучасні концепції політичної системи суспільства.
4. Функції політичних систем суспільства.
5. Сучасні типи політичних систем.
6. Поняття політичного інституту.
7. Види і роль політичних інститутів.
8. Умови функціонування політичних інститутів за різних типів політичних систем.
9. Основні чинники стабільності політичних систем.
10. Політичні системи в суспільствах перехідного типу.
11. Сутність інституційного аспекту політичної системи суспільства.

МОДУЛЬ 2

Тема 2. Система інститутів державної влади. Українська держава як інститут політичної системи (4 год)

План

1. Сучасні концепції держави. Класифікація сучасних держав.
2. Представницький характер законодавчої влади. Поняття парламента, його структура, формування, внутрішня організація. Структура законодавчих органів в Україні, їх еволюція.

3. Інститути виконавчої влади: поняття та сутність виконавчої влади. Роль і місце виконавчої влади в політичній системі. Поняття, склад і структура уряду.

4. Система виконавчої влади в Україні: голова держави та його повноваження. Президент України – голова держави, гарант Конституції, прав і свобод людини й громадянина.

5. Інститути місцевої влади. Місцева влада: органи управління й самоврядування. Місцеве управління й самоврядування в Україні.

Ключові слова: держава, представництво, конституція, централізація, децентралізація, розподіл влади, система стримувань і противаг, бюрократія, права і свободи людини й громадянина, владна модель, виконавча влада, законодавча влада, місцева вдада, влада місцевого самоврядування, президент, парламент, парламентаризм, законотворчий процес, статус депутата парламенту, парламентські процедури, уряд, ієрархічність.

Методичні рекомендації

Вивчення першого питання слід розпочати із тлумачення поняття держава. У субстанціональному значенні держава – організоване в певні корпорації населення, що функціонує в просторі й часі. В атрибутивному значенні – це устрій певних суспільних відносин, офіційний устрій певного суспільства. В інституціональному значенні – це апарат публічної влади, державно-правові органи, що здійснюють державну владу.

З розвитком політичного процесу в XX ст. з'явився ряд наукових концепцій сучасної держави. Наприклад, специфічний шлях розвитку державності деяких країн Азії та Африки (державна влада тут була узурпована партійною верхівкою) породив наукову концепцію так званої *перехідної державності.* Україна також переживає перехідний період. Вона належить до держав, що взяли курс на гуманістичний демократичний правовий розвиток.

Концепція держави *«загального благоденства»* (Дж. Мюрдаль, Дж. Стречи та ін.) висунута у середині XX ст. щодо розвинутих капіталістичних держав (так званих «максимальних» держав). Ця теорія стала противагою, антиподом концепції держави «нічного сторожа» («мінімальної» держави), що відстоювала невтручання держави в економічну сферу, у відносини робітника та підприємця, у соціальні питання. Концепція держави «загального благоденства» є одним із варіантів теорії соціальної держави.

Теорія «конвергенції» набула популярності наприкінці 50-х років XX ст. (П. Сорокін, Дж. Гелбрейт та ін.). Відповідно до цієї теорії в умовах науково-технічної революції втрачається відмінність між капіталістичною та соціалістичною державами, відбувається їх зближення

шляхом запозичення одна у одної позитивних рис, створюється «єдине постіндустріальне суспільство». У перспективі влада в конвергентному суспільстві, відповідно до теорії, позбавиться класового характеру і суспільно-політичного забарвлення (капіталістична і соціалістична), управління перейде до менеджерів (управляючих) – особливого прошарку, що виник у ході НТР.

При зміні соціально-правової характеристики буржуазних держав, коли держави стають на шлях формування громадянського суспільства і побудови правової держави, виникла концепція майбутніх буржуазних і соціалістичних держав – *держави соціальної демократії*, *соціальної правової держави.*

Класифікація держав може бути здійснена за різним критеріями. Розкриваючи дане питання слід розглянути формаційний та цивілізаційний підходи до типологізації держав. Існують типології держав за *рівнем захисту прав і свобод людини*: правові (держави з режимом конституційної законності); неправові (держави з режимом беззаконня, або держави з режимом революційної законності). З*а способом набуття влади*: легітимні (набуття влади визнано законним із боку населення країни і міжнародного співтовариства); нелегітимні, але існуючі де-факто (набуття влади здійснено незаконним шляхом). У цій частині питання слід проаналізувати критерії класифікацій дежав та закономірності, що покладені в основу класифікацій.

Друге питання присвячено законодавчим органам влади, які характеризуються наступними загальними ознаками, що конкретизуються національним законодавством та відображають особливості певної держави: представницький характер органів законодавчої влади означає виборність останніх і розкривається через теорію демократичного представництва. На їх основі народ передає владу своїм представникам і уповноважує представницькі органи здійснювати державну владу; первинний характер законодавчих органів зумовлюється їх важливістю в апараті держави як представника народу; верховенство – це забезпечення повновладдя народу та наявність сумісних і політико-юридичних обмежень законодавчої влади, викликаних залежністю від волі виборців; це делегована колегіальна влада, якій народ передає частину повноважень, рішення в межах якої приймаються після обговорення відповідного питання шляхом голосування.

Парламент є представницькою установою країни. Колегіальний за своєю внутрішньою структурою та принципами діяльності він представляє різноманітні групові, партійні та національні інтереси. Парламент – це виборний колегіальний орган держави, наділений нормотворчими, фінансовими та контрольними повноваженнями, що діє в умовах

демократичного режиму. За своєю структурою вищі представницькі органи є одно- та двопалатними (бікамеральними).

Двопалатна структура парламенту властива як унітарним, так і федеративним державам, проте принципи формування верхньої палати федеративної країни відмінні, порівняно з унітарною державою, що має у своєму складі верхню палату. Однопалатна система парламенту є характерною для мононаціональної держави, що займає, як правило, невелику територію.

Порядок формування парламентів представлений наступними видами процедур: система парламентських виборів; прямі вибори; непрямі або багатоступеневі вибори; призначення до однопалатного парламенту; формування парламентів на змішаній основі.

Кількісний склад парламентів залежить від форми дежавного устрою. Кількісний склад парламенту визначається безпосередньо конституціями або іншими законодавчими актами. У цій частині питання слід розкрити специфіку процедур в унітарних і федеративних державах при формуванні парламенту.

Внутрішня організація парламенту являє собою офіційну та партійну структуру парламенту. Окрему увагу слід приділити горизонтально-вертикальній структурі парламенту (див. схему 8).

Парламентські фракції (групи, клуби), керівні органи парламенту, керівні органи палат, одноосібні голови палат, колегіальні керівні органи (президії, постійні комітети), голова парламенту й колегіальний орган, постійні комітети (комісії) парламенту, спеціалізовані комітети (комісії), тимчасові комісії, а також допоміжний апарат парламенту представляють внутрішня організація парламенту. Необхідно приділити увагу порядку формування вказаних структурних одиниць парламентів.

Парламентські процедури (порядок роботи парламенту) – це сесії парламенту, пленарні засідання, засідання комітетів та комісій, парламентські слухання. Необхідно зупинитися на аналізі кожної з цих процедур.

Вивчення питання законодавчих органів в Україні необхідно починати із розгляду структури, функцій та повноважень, порядок діяльності Верховної Ради України її органів і посадових осіб на основі конституційно-правового статусу Верховної Ради України, що закріплено в Коституції та законах України. Вивчити регламент Верховної Ради України, Закон України «Про комітети Верховної Ради України». Окрему увагу слід приділити загальнопарламентським інститутам Верховної Ради: інституту Голови Верховної Ради України, заступникам, апарату Верховної Ради та їх повноваженням.

Третє питання семінару треба розпочинати із характеристики органів виконавчої влади, які є самостійною частиною державного апарату.

Вони характеризуються наступними загальними ознаками, що визначають не лише їх своєрідність, а й відносну самостійність.

Виконавча влада – це вторинна, підзаконна гілка державної влади, що має універсальний характер, спрямована на виконання законів та інших актів законодавчої влади шляхом здійснення виконавчо-розпорядчих повноважень. Загальнотеоретична характеристика цих органів пов'язується з необхідністю визначення їх специфічних ознак: виконавча влада здійснюється урядом, який у різних країнах має неоднакову назву (Рада міністрів у Італії, Адміністрація президента в США, Уряд у Росії, Кабінет Міністрів в Україні, Федеративна рада у Швейцарії, Кабінет у Японії); основною функцією виконавчої влади є виконання законів шляхом конкретизації їх положень у підзаконних актах та їх реалізації; органи виконавчої влади приймають підзаконні нормативно-правові акти на основі, на виконання і відповідно до законів; органи виконавчої влади є підзвітними представницьким органам влади; вони є системою органів, які знаходяться в ієрархічному підпорядкуванні (в Україні цю систему складають вищі, відомчі та місцеві органи виконавчої влади); виконавча влада передбачає чітку організацію державно-службових відносин, підпорядкованість та відповідальність; важливим напрямом діяльності виконавчих органів є здійснення розпорядчих повноважень із визначення внутрішньої структури органів виконавчої влади; виконавчі органи функціонують за принципами подвійного підпорядкування – органу, що їх створив, та вищестоящому в порядку підлеглості органу і субординації, тобто чіткого підпорядкування; органи виконавчої влади приймають індивідуальні акти, що конкретизують загальні норми до певного випадку чи суб'єктів та поширюються на управлінську сферу; універсальний і предметний характер виконавчої влади забезпечує можливість безперервної діяльності цих органів на всій території держави та їх спирання на людські, матеріальні і фінансові ресурси та використання системи службових заохочень і просувань по службі; наявність у виконавчих органів права на видання актів делегованого законодавства та права законодавчої ініціативи; наявність у системі виконавчих структур місцевих органів влади, які формуються шляхом призначення центром або ж обираються органами місцевого самоврядування.

Під поняттям «*уряд*» розуміють державний колегіальний орган, за допомогою якого здійснюється щоденне поточне керівництво внутрішньою і зовнішньою політикою, таким чином це є орган універсальної компетенції, який здійснює виконавчу і розпорядчу владу в країні (таке визначення підходить для країн парламентської та змішаної форми правління, але не для країн президентської форми правління та дуалістичних і абсолютних

монархій, оскільки, наприклад, Кабінет при Президенті США не є колегіальним органом, оскільки рішення приймаються не більшістю голосів, а главою держави.

У конституційній теорії і практиці сучасних країн існують дві основні моделі структури урядів. У багатьох країнах до складу урядів входять усі політичні керівники міністерств і відомств із загальнонаціональною компетенцією. У сукупності вони і становлять урядову колегію. В англомовних та багатьох інших країнах до складу уряду (кабінету) входять не всі політичні керівники міністерств та відомств, а лише ті, які очолюють найважливіші з них. Уряду як колегії всіх цих керівників просто не існує. Тому поняття уряду і кабінету збігаються. Члени кабінету нічим не відрізняються від інших міністрів, котрі не мають такого статусу, проте реальні їх повноваження у вирішенні питань урядової політики суттєво різняться. В США до складу кабінету входять усі особи, котрі очолюють міністерства.

Основною діючою основою уряду, формальним і неформальним центром є його глава. Найчастіше він зветься прем'єр-міністром, хоч у деяких країнах прийнято й інші титули: канцлер, президент або голова. У президентських республіках систему органів виконавчої влади очолює президент, а посада прем'єр-міністра відсутня. У цілому ряді країн зі змішаною республіканською формою правління в силу дуалізму виконавчої влади роль центру урядової організації діяльності розподіляється між главою уряду і президентом. Характер цього розподілу визначається конституційними нормами і державнополітичною практикою кожної конкретної країни. При цьому головні повноваження можуть бути сконцентровані або у президента, або у прем'єр-міністра.

Четверте питання семінару слід починати вивчати із визначення рівнів системи органів виконавчої влади в Україні. Це Кабінет Міністрів України – вищий орган у системі органів виконавчої влади; центральні органи виконавчої влади – міністерства, державні комітети, органи, статус яких прирівняно до державних, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; місцеві органи виконавчої влади – місцеві державні адміністрації та територіальні органи центральних органів виконавчої влади.

Згідно з ч. 2 ст. 120 Конституції України організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України. Наприклад, правовий статус Кабінету Міністрів України визначений Законом України від 16 травня 2008 року «Про Кабінет Міністрів України», правовий статус місцевих державних адміністрацій – Законом України від 9 квітня 1999 року «Про місцеві

державні адміністрації». Триває робота над законопроектом про міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. При підготовці до даного питання слід опрацювати Розділ VI Конституції України та вказані закони України.

Особливий статус у системі оранів виконавчої влади має Президент. За Конституцією України (Розділ V) ст. 102 Президент України – голова держави, гарант Конституції, прав і свобод людини й громадянина. Слід докладно вивчити всі положення цього розділу Конституції, умови обрання президента, повноваження, умови дострокового припинення повноважень, зясувати роль та значення інституту президентства в українській політичній системі.

П'яте питання семінару присвячено інститутам місцевої влади. Виконавчу владу на місцевому рівні (в областях, районах, Автономній Республіці Крим, у містах Києві та Севастополі), здійснюють обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, а також місцеві (територіальні) органи центральних органів виконавчої влади. Правовою основою організації та діяльності місцевих органів виконавчої влади є Конституція України, Закон України «Про місцеві державні адміністрації», деякі інші нормативно-правові акти.

Міністерства, державні комітети та деякі інші центральні органи мають у своєму підпорядкуванні управління, відділи та інші структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, хоча є і деякі самостійні місцеві органи, що не входять до складу місцевих державних адміністрацій (наприклад, територіальні органи Міністерства юстиції тощо).

Місцеві державні адміністрації є органами виконавчої влади на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, які виконують повноваження державної влади, делеговані їм виконавчі функції відповідних рад через створювані управління, відділи та інші структурні підрозділи й діють під керівництвом голови місцевої державної адміністрації.

Місцеві державні адміністрації здійснюють повноваження, делеговані їм обласними і районними радами відповідно до Конституції України, в обсягах і межах, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад.

Органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону. Органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад.

У систему місцевого самоврядування входять: територіальна громада; сільська, селищна, міська рада; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради – органи, які створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених законодавством; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території у межах села, селища, міста.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Контрольні питання:

1. Наведіть аргументи, що підтверджують необхідність дотримання принципу розподілу влад.
2. Сформулюйте вимоги, яких необхідно дотримуватися, для забезпечення ефективності системи органів державної влади.
3. Інститут глави держави та його різновиди.
4. Реалізація повноважень глави держави.
5. Право законодавчої ініціативи президента.

6. Надзвичайні повноваження президента та право вето.
7. Умови дострокової відставки президента.
8. Функції парламентів.
9. Роль та порядок діяльності парламентської опозиції.
10. Типологія урядів.
11. Процес обрання або призначення на посаду прем'єр-міністра.
12. Роль партійної та виборчої системи у процесі обрання глави уряду.
13. Порядок формування коаліції на основі ідеологічної близькості.
14. Стадії процесу урядового формування.
15. Основні індикатори ефективності діяльності уряду.

Тема 3. Громадські об'єднання в Україні

План

1. Поняття «громадське об'єднання», «громадський рух», «громадська організація», «громадсько-політична організація».

2. Громадські організації: їх характеристика і місце в політичній системі суспільства. Громадський рух як форма суспільного зв'язку і вираження інтересів.

3. Групи тиску (інтересів) в політичних системах. Лобізм і його функції у політичних системах. Законодавче регулювання лобізму. Типологія лобізму.

4. Політико-правові основи діяльності громадських об'єднань і рухів в Україні.

Ключові слова: громадське об'єднання, громадський рух, громадська організація, громадсько-політична організація, політичні права, групи тиску, лобізм.

Методичні рекомендації

Перше питання слід починати вивчати із тлумачення понять «громадське об'єднання», «громадський рух», «громадська організація», «громадсько-політична організація». На основі законодавства України необхідно проалізувати сутність та функції даних політичних інститутів, їхні відмінності.

Друге питання присвячено характеристиці громадських організацій та їх місцю в політичній системі суспільства. За всієї різноманітності громадські організації мають загальні риси та ознаки, що дають змогу розглядати їх як елементи громадянського суспільства, як інститути, де громадяни набувають навичок не лише громадської самодіяльності, а й уміння відстоювати свої позиції у сфері політики й державного управління. До загальних рис та ознак відносять: наявність організованої та визначеної структури; відокремленість цих організацій від держави, їх приватний та незалежний характер; відсутність спрямованості на

прибутковий характер діяльності; самоуправлінський характер організації; необов'язковість участі в такого роду організаціях (вони слугують самовираженню громадян, реалізації їх ідей); створення, як правило, для забезпечення соціальних потреб певних суспільних груп.

Третє питання семінару слід розпочати із визначення поняття «групи інтересів (тиску)». В політології при аналізі інституціоналізованих форм політики дане поняття використовується для позначення добровільних об'єднань індивідів у їх стосунках із владою і співвідноситься з поняттям «громадська організація». Різні спільності людей, їхні об'єднання проявляють себе як групи інтересів тоді, коли їхні інтереси виявляються як конкретні вимоги в політичній сфері суспільства. Вони мають політичний вимір, але здебільшого не є суто політичними об'єднаннями. Від політичних партій групи інтересів відрізняються тим, що не прагнуть до політичної відповідальності, не ставлять собі за мету оволодіння державною владою, а обмежуються лише впливом на неї. Група тиску – це громадське об'єднання, яке домагається задоволення власних інтересів за допомогою цілеспрямованого впливу на інститути публічної влади. Терміну «групи тиску» в політичній науці і практиці передував термін «лобі», який спочатку виник у США й позначав специфічні структури для політичного представництва організованих інтересів. Політичного відтінку це поняття набуло в США, коли в 1864 р. термін «лобіювання» став позначати купівлю за гроші голосів законодавців у коридорах конгресу. «Лобі» – вузьке поняття, оскільки наголос у ньому робиться на локальний і безпосередній вплив – на парламентське законодавство. Згодом зміст цього поняття розширився; і означало вплив груп на всі центри прийняття державних рішень, тобто не лише на орган законодавчої влади, а й на урядові та судові структури. Таким чином, поняття «лобі», як і поняття «групи тиску», наголошує передусім на методі впливу на політичні рішення, тоді як поняття «групи інтересів» вказує на суб'єкти цього впливу. Окремої уваги при вивченні цього питання заслуговує визначення правовго статусу явища лобізму. У різних країнах світу політико-правові умови лобізму поширені неоднаково, що зумовлено низкою факторів суспільно-політичного життя.

Вивчаючи четверте питання слід проаналізувати Конституцію України та ряд законів України, які визначають основи діяльності громадських об'єднань і рухів в Україні (Закон України «Про благодійництво та благодійні організації», Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» Закон України «Про об'єднання громадян» та ін.). В Україні сформовано політико-правові умови для демократичної організації та самоорганізації суспільства та політичних інститутів. Створення і забезпечення ефективного функціонування системи

взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства – одне з головних завдань процесу демократизації політики й державного управління.

Контрольні питання

1. Яку роль відіграють громадські організації в процесі взаємодії політики й державного управління?
2. Назвіть риси та ознаки, які характеризують громадські організації як інститути громадянського суспільства.
3. Розкрийте основні засади законодавчого регулювання лобізму в Україні.
4. Розкрийте форми громадської участі в державотворчому процесі.
5. Визначте основні умови ефективної співпраці органів державної влади з населенням.

МОДУЛЬ 3

Тема 4. Українська модель партійної системи: історія та сучасність

План

1. Політичні партії як інститути політичної системи
2. Партійні системи, угоди та коаліції.
3. Вибори як взаємодія інституту держави і суспільства.

Ключові слова: політична партія, партійна система, угода, коаліція, парламент, уряд, багатопартійність, політико-управлінський процесс, виборчий процес.

Методичні рекомендації

Перше питання необхідно починати із визначення ролі політичних партій як інституту політичної системи. У сучасній державній політиці та управлінні партії відіграють провідну роль, і це доводить аналіз їх участі в політичному процесі та місце, яке вони посідають у політичній та владній системі.

Політичні партії у політичній структурі суспільства мають історичне призначення, соціально-політичні функції, розвиваються та впливають на розвиток суспільства в цілому та держави зокрема.

Політична партія є найпоширенішою формою організації участі громадян у політиці, відносно стабільною суспільною організацією, яка:

1) є носієм ідеології або специфічного політичного світогляду;
2) є організацією, тобто структурованим об’єднанням індивідів;
3) змагається за здобуття влади або здійснення впливу на неї;
4) намагається заручитись підтримкою громадян.

Друге питання семінару слід починати із усвідомлення ролі партійної системи у здійсненні політики, формуванні та функціонуванні політичної

системи. Від типу партійної системи значною мірою залежать стабільність та ефективність політичної системи, насамперед державних інститутів, тип політичного режиму, механізм і ступінь розвитку демократії. Політичні партії діють у переплетенні взаємних зв'язків, утворюючи партійні системи, а в їхніх межах – угоди, в рамках угод – коаліції. Часто при визначенні поняття «партійна система» важливе значення має активність політичних партій, тому *партійну систему* розглядають як сукупність діючих у країні політичних партій та відносин між ними, які складаються в боротьбі за державну владу та у процесі її здійснення. В залежності від типу партійної системи залежить і здатність партій формувати органи влади.

Партійна угода – це відносно стабілізоване відношення між партіями, що прагнуть до участі у здійсненні державної влади. У рамках партійної системи можливі двопартійні, двоблокові і багатопартійні угоди. Усередині окремих угод можуть існувати *партійні коаліції* – союзи двох чи декількох партій, що відрізняються якими-небудь програмними установками, але поділяючими загальні програмні цілі.

У сучасному світі політичними партіями формуються уряди. Безпартійні уряди існують у недемократичних режимах; у демократичних президентських режимах; за умови існування слабких, розпорошених і невпливових політичних партій у демократичних парламентських і змішаних режимах.

У парламентських та змішаних формах правління уряд формується за участю парламенту, часто із числа самих депутатів. В основу формування уряду, як правило, покладено принцип коаліційності, досягнення консенсусу (за Ю. Габермасом).

Винятком є президентська форма правління, коли парламент надає главі держави згоду на призначення прем'єр-міністра, а формує і контролює уряд сам президент.

Коаліційні уряди не виникають спонтанно – вони формуються свідомо політичними партіями, що мають представників у парламенті і прагнуть отримати виконавчу владу для управління державою. Принцип коаліційності діє за умов, коли жодна партія самостійно не може отримати підтримку більшості в парламенті для створення уряду. Він полягає в тому, що політичні партії знаходять спільні інтереси, що превалюють над вузькими груповими інтересами, і реалізують їх у процесі співпраці.

Базовою для формування коаліційного уряду є коаліційна теорія, що охоплює сукупність теоретичних конструкцій, присвячених формуванню різноманітних політичних коаліцій (виборчих, парламентських, урядових). Одним із перших У. Райкер автор праці «Теорія політичних

коаліцій» (1962) запропонував покласти в основу домовленостей між політичними партіями щодо створення урядової коаліції математичні розрахунки. Таким чином, коаліційну угоду можна базувати на теорії «раціонального вибору».

Таким чином, коаліційний уряд створюється на базі об'єднання політичних партій. Такі коаліції (від лат. coalitio – союз) існують, поки спільні інтереси переважають над вузькокорпоративними інтересами найвпливовіших сил чинної урядової коаліції.

Третє питання присвячено інституту виборів як уособленню взаємодії інституту держави і суспільства. Іституційний підхід до виборів полягає насамперед у тому, щоб дослідити цей феномен одночасно як з точки зору його внутрішньої структури, щоб визначити його місце і роль у системі механізму влади, так і з боку його функціональної складової, включаючи і характеристику політико-правових принципів виборів. Слід проаналізувати такі елементи інституту виборів як виборче право, виборчі технології, виборчі системи, партійні системи, суспільні уявлення про вибори, мотивація участі у виборах, електоральна культура, принципи виборів, історичні традиціям виборності влади. Демократичні перетворення політичної системи суттєво детерміновані успішністю впровадження принципів партнерської взаємодії влади і народу у виборчому процесі, оскільки завдяки виборам формуються представницькі органи держави та артикулюється суспільне політичне замовлення на стратегічний курс державотворення.

Контрольні питання:

1. Партія як політичний інститут.
2. Виникнення та еволюція політичних партій.
3. Класичні теорії політичних партій і партійних систем.
4. Яке місце посідають політичні партії у політичному процесі?
5. Сутність і місце політичних партій у політичних системах сучасності.
6. Багатоманітність підходів до класифікації політичних партій.
7. Внутрішні та зовнішні функції політичних партій у суспільстві.
8. Партійні системи та їх характеристика.
9. Партійна система та партії України на сучасному етапі її розвитку.
10. Від чого залежить спосіб формування уряду?
11. У чому полягає суть коаліційних теорій? З якою метою вони були створені?
12. Які Ви знаєте уряди? Який із способів організації урядів є найбільш ефективним?
13. Які функції виконують парламентські фракції? На яких принципах базується їх діяльність?

14. Як впливає кількість партій на політико-управлінські процеси?
15. Що визначає ефективність політичних партій у політико-управлінському процесі?

Тема 5. Політичні процеси: сутність та структура

План

1. Сутність політичного процесу. Суб'єкти політичного процесу. Методологічні основи аналізу політичних процесів.
2. Стадії (фази) політичного процесу.
3. Види політичних процесів: внутрішньополітичний і зовнішньополітичний; відкриті (публічні) і приховані; революційні й еволюційні. Режими політичних процесів.
4. Процеси публічної політики. Публічна політика як процес виявлення і узгодження суспільних інтересів.

Ключові слова: політичний процес, базові політичні процеси, периферійні політичні процеси, фази політичного процесу, режим політичного процесу, політичне рішення, політичні дія, політична взаємодія, політична участь.

Методичні рекомендації

Перше питання слід розпочинати із аналізу багатоманіття тлумачень поняття «політичний процес». Політичний процес – це форма функціонування політичної системи суспільства, яка еволюціонує в просторі і часі. Отже, спрямованість політичного процесу визначає і напрям суспільного розвитку на конкретному етапі існування держави, а відповідно впливає на державну політику та управління.

У рамках цих різних підходів політичний процес розкриває свої важливі джерела, свій стан, свої складові. Таким чином, *політичний процес* – це генезис політичних інститутів, суб'єктів політики, політичних цінностей, правил та безпосередньо політичних зв'язків та відносин. Політичні процеси існують мирні і насильницькі, поступові та стрибкоподібні.

Політичний процес розкриває рух, динаміку, еволюцію політичної системи, *зміни її стану* в часі та просторі (Див. схему 3, 4).

Політичний процес є одним із суспільних процесів і відрізняється від правового, економічного, ідеологічного, духовно-культурного та інших своїми якісними характеристиками: він є визначенням конкретного, з кінцевим результатом процесу певного масштабу (наприклад, формування партії, проведення виборів тощо); відображає реальну взаємодію суб'єктів політики, яка здійснюється не відповідно до намірів політичних лідерів або програм партій, а в результаті дії багатьох різнорідних внутрішніх і зовнішніх факторів; показує, як індивіди, соціальні групи, інститути

влади з усіма своїми стереотипами, цілями, упередженнями взаємодіють одне з одним і з державою, реалізуючи свої специфічні соціальні ролі та функції; становить сукупність дій інституйованих і неінституйованих суб'єктів політики щодо реалізації своїх специфічних функцій у сфері державної влади, які в остаточному підсумку забезпечують розвиток (або занепад) політичної системи.

Найважливішими ознаками політичного процесу є його динамічність, рухливість, складна система детермінації, що виникають внаслідок мотивації діяльності значної кількості суб'єктів політики, розбіжності їх політичних інтересів та орієнтацій.

Зміст політичного процесу визначається багатьма чинниками, що характеризують рівень розвитку соціальних та економічних відносин, стан духовно-ідеологічної сфери суспільства й інших концептуальних моделей, які концентрують загальні уявлення про світові процеси, тенденції розвитку громадської думки, пріоритет у ній певних політичних цінностей.

Основні властивості політичного процессу: а) центральною ланкою політичного процесу є взаємовідносини, які утворюються між державою та суспільством; б) з точки зору своїх наслідків, а також участі у ньому, політичний процес завжди охоплює достатньо великі групи людей; в) у політичному процесі завжди кристалізується певний політичний інтерес, який забезпечується за допомогою авторитету та повноважень публічної влади; г) політичний процес тісно пов'язаний з іншими сторонами життя суспільства і, як правило, має прямий чи опосередкований вплив на них; д) сам політичний процес становить одночасно спосіб і результат взаємодії політичних сил.

Виділяють первинні (базові), вторинні і безпосередні групи суб'єктів політичного процесу. Необхідно проаналізувати кожну з цих груп, окрему увагу приділити особі як учаснику політичного процесу, який наділений політико-правовою суб'єктністю.

Методологічно ефективним способом аналізу політичного процесу є функціональний метод. У цьому сенсі політичний процес розглядається як виконання всіма елементами політичної системи ряду базових функцій: а) забезпечення політичної влади певної соціальної групи чи більшості членів даного суспільства; б) забезпечення управління різними сферами життя соціуму в інтересах більшості членів суспільства чи окремої соціальної групи; в) забезпечення мобілізації засобів та ресурсів, необхідних для досягнення суспільно-політичних цілей та задач; г) забезпечення виявлення, артикуляції та представництва політичних інтересів різних суб'єктів політичних відносин; д) забезпечення інтеграції окремих елементів політичної системи з метою створення необхідних умов для

її розвитку і вдосконалення; е) забезпечення легітимації політичної влади; ж) забезпечення політичної соціалізації.

Вивченню стадій (фаз) політичного процесу присвячено друге питання. Розглядаючи структуру єдиного цілісного політичного процесу в динаміці часу, виокремлюють такі стадії: конституювання політичної системи, функціонування політичної системи; політичний розвиток у напрямку перетворень; занепад політичної системи. Необхідно візначити особливості проходження кожної стадії політичного процесу.

Стадії (фази) політичного процесу є взаємозумовленими та дозволяють звісною мірою впорядкувати політичну динаміку. Коли конкретна політична система вже існує (чи започатковується), то процес її розвитку має круговий (спіралеподібний) вигляд і відтворюється у тих чи інших типових формах.

При відповіді на третє питання слід зупинитися на основних видах політичних процесів. Користуючись схемою 5 необхідно проаналізувати критерії типологізації та розкрити особливості кожного з видів політичних процесів. Окремої уваги заслуговує питаня *режимів* протікання політичного процесу. Найчастіше виділяють *три режими* протікання політичного процесу: функціонування, розвиток, занепад. Перший – режим функціонування, який не виводить політичну систему за межі взаємовідносин громадян та інститутів державної влади. В даному випадку політичні процеси відображають просте відтворення структурами влади рутинних відносин, які повторюються між елітою і електоратом, політичними партіями, органами місцевого самоврядування тощо. Тут традиції та спадковість превалюють над інноваціями. Другий – режим розвитку. У цьому разі структури і механізм влади виводять політику держави на рівень, який дає змогу адекватно відповідати на нові соціальні вимоги населення, поклики часу. При цьому вважають, що інститути влади, правлячі кола віднайшли цілі та методи управління, що відповідають соціальним змінам, змінам співвідношення сил всередині країни та на світовій арені. Третій – режим занепаду, розпаду політичної цілісності. Політичні зміни мають негативний характер по відношенню до норм та умов цілісного існування політичної системи. В результаті рішення, які приймає режим, втрачають здатність регулювати соціальні відносини, а сам режим втрачає стабільність (колишні соціалістичні країни).

Четверте питання присвячено одній з найважливіших ознак політики – її публічності. Публічна політика – це технологія, яка шляхом структурування процесу прийняття політичних рішень робить цей процес доступним для участі в ньому груп інтересів і тим самим прозорим. Публічна політика є сферою діалогу влади і підвладних з питань

політичного, економічного, соціального, правового, культурного, міжетнічної та інших напрямів державної політики, представляє населенню через ЗМІ образ влади. Публічна політика концентрує в собі такі складні соціокультурні явища і *процеси*, як: взаємодія пануючих і підвладних, інформація, інтерпретація, та ієрархізація найважливіших питань і подій суспільного життя; такі політичні дії, що включають політичну участь різних верств населення в політичному житті та професійну діяльність політиків, наукових і позанаукових рефлексію з приводу політичних рішень і дій; різноманітні акти мас-медійної комунікації, що включають персоніфіковані і деперсоніфікованим форми репрезентації влади з певним набором цінностей та пріоритетів; особливості інтеріоризації населенням сукупного образу влади. Стан публічної політики в Україні характеризується нерозвиненістю міжінституційних взаємодій, неясністю і неповнотою функціональних завдань, притаманних публічній політиці розвинених індустріальних суспільств.

Контрольні питання:

1. Що слід розуміти під поняттям «політичний процес»?
2. Дайте своє бачення розуміння взаємозв'язку політичного процесу суспільства й управління.
3. Які основні режими протікання політичного процесу?
4. Види політичних процесів.
5. Особливості політичного процесу в Україні.
6. Особливості політичної діяльності.
7. Структура, форми та рівні політичної діяльності.
8. Фактори ефективності політичного функціонування.
9. Аналіз законодавчих процесів та процесів прийняття політичних рішень.

Тема 6. Політичний розвиток і модернізація української державності

План

1. Політичний розвиток: поняття і критерії.
2. Сутність політичної модернізації, її критерії та типи, кризи.
3. Політична модернізація в сучасній Україні.

Ключові слова: політичний розвиток, політична модернізація, інформаційне суспільство, етапи, критерії політичної модернізації, модернізаційний процес, кризи модернізації, постмодернізація.

Методичні рекомендації

Вивченя першого питання слід розпочинати із визначення поняття «політичний розвиток». Політичний розвиток – процес становлення сучасної політичної системи або процес її вдосконалення. Часто виділяють

такі критерії політичного розвитку: структурна диференціація, зростання можливостей політичної системи та тенденції до рівноправ'я. Необхідно проаналізувати кожну з тенденцій, навести приклади. До процесів політичного розвитку належать:

– зміцнення соціальних основ розвитку суспільства;
– залучення громадян до управління державою та суспільними справами;
– вироблення довіри та підтримка партій;
– формування політичної свідомості громадян;
– забезпечення дотримання законності та інших демократичних норм.

Друге питання присвячено явищу політичної модернізації, починати розгляд якого слід з історії виникнення теорії модернізації. Теорія «політичної модернізації» є складовою міждисциплінарної «теорії модернізації». Серед її представників є західні політологи і соціологи: С. Ліпсет, Г. Альмонд, Р. Уарт, Д. Адлер, С. Верба, Л. Палл, С. Ейзенштадт, У. Мур, А. Етціоні, У. Ростоу, П. Бергер та ін.

Розмаїття підходів названих учених дає змогу подолати стереотипні уявлення про політику та її модернізацію. Тому і під політичною модернізацією слід розуміти комплекс науково-методологічних засобів, спрямованих на пояснення джерел, характеру і напрямів політичних змін, що передбачають раціоналізацію влади через органічне поєднання економічних, політичних чинників з позаекономічними і позаполітичними, диференціацію політичної структури, масову політичну участь населення, вдосконалення нормативно-правової системи тощо.

Комплексний характер політичної модернізації пов'язаний ще й з тим, що вона не обмежується рамками політичної сфери, а охоплює економічну, соціальну, управлінську, правову та інші сфери суспільного життя. Зміни в цих сферах тісно пов'язані між собою, постійно вимагають корекції, перебувають у взаємодії та взаємовпливі.

Саме поняття «модернізація» з'явилося на початку 50-х рр. XX ст. для характеристики країн, які здійснювали перехід від індустріального до постіндустріального суспільства, тобто інформаційного суспільства. Воно має досить неоднозначний характер.

У процесі еволюції модернізації як міждисциплінарної теорії та її поступової політизації викристалізувалося поняття «політична модернізація», яке нині пов'язується з формуванням політичних інститутів, соціальною мобілізацією, розширенням політичної участі населення, закріпленням демократичних цінностей, норм та управлінських засад у сучасному українському суспільстві. Окрему увагу слід приділити етапам розвитку теорії модернізації:

Сьогоднішній етап модернізації цивілізації отримав назву постіндустріального або постмодерністського. До основних критеріїв, що

впливають на політичну модернізацію, належать показники розвитку: цивілізації, культури, розвитку, еволюції, традиційного суспільства, теорії сучасного суспільства, прогресу, відсталості, антимодернізації тощо. Головні персоналії політичного розвитку М. Вебер, К. Гріффін, Т. Парсонс, І. Фрамм, Ф. Теніс, Р. Даль, Дж. Локк, А. Сміт, К. Дейч, М. Леві, С. Хантингтон.

Процес модернізації поділяється на такі стадії (за С. Блеком):

– усвідомлення мети;
– консолідація зорієнтованої за модернізацію еліти;
– період трансформації;
– інтеграція суспільства на основі нових управлінських механізмів.

Характерним для процесу демократизації (модернізації) є й структурно-змістовне перетворення політичної системи, спрямоване на розкриття всіх її потенційних можливостей, формування політичної структури соціальної дії (див. схеми 6, 7).

У сучасних підходах до модернізації суспільства розрізняють два її типи: оригінальний і вторинний. 1-й – оригінальна, (спонтанна) або органічна модернізація. Цей тип властивий розвиненим країнам Західної Європи й Північної Америки (США, Канада), це тривалий період, який проходить у формі неперервного революційно-реформаторського процесу, що продовжив попередній розвиток суспільства і охопив усі сфери суспільного буття. Цей процес розпочався в епоху Відродження, триває й досі, нерівномірний у різні часи. 2-й – вторинна (відображена) або неорганічна модернізація – для країн, що відстали від загально-цивілізаційного розвитку і прагнуть за рахунок широкого застосування досвіду наздогнати передові країни за рівнем і якістю життя. Неорганічна модернізація зумовлена не внутрішніми імпульсами розвитку, але й системою нових, суспільних вимог управлінської культури та зовнішніми чинниками.

Процесу політичної модернізації в Україні присвячено третє питання семінару. Сукупність процесів, що історично належать до охарактеризованого вище типу вторинної (неорганічної) модернізації, є характерним для перехідних суспільств. У таких суспільствах можливий так званий «синдром модернізації» – це протиріччя між процесом диференціації, вимогами рівності та здатністю політичної системи до інтеграції.

До основних наслідків взаємозв'язку і взаємодії криз політичного розвитку належать:

– криза ідентичності (розрив соціально-структурних підрозділів суспільства з політичною системою);

– криза легітимності (низький рівень лояльності населення до даної політичної системи, відсутність згоди в суспільстві щодо природи й методів діяльності політичної влади);

– криза участі (відчуження населення від політичного життя, створення правовою елітою перепон для включення в політичну діяльність соціальних груп, які заявляють свої претензії на владу);

– криза проникнення (невідповідність проголошених владою цілей і напрямів соціального розвитку реальній соціально-політичній ситуації, низький рівень практично-політичних можливостей системи державного управління);

– криза розподілу (порушення принципів забезпечення прийнятого для суспільства рівня матеріального добробуту і допустимої межі соціальної нерівності та соціальної несправедливості).

Складність становища України полягає в тому, що вона одночасно вирішує дві фундаментальні проблеми. Першу – відродження і зміцнення власної державності, забезпечення реального суверенітету та гідного місця у світовому співтоваристві. Другу – перехід до якісно іншої, нової форми соціально-політичної, управлінсько-економічної організації суспільства, модернізації його основ.

Контрольні питання:

1. Визначте поняття «політичний розвиток» та «політична модернізація» – порівняйте.
2. Розкрийте етапи політичної модернізації.
3. Розкрийте поняття «кризи модернізації», проаналізуйте кожну з них.
4. Розкрийте зміст і сутність етапів демократизації за З. Бжезинським.
5. Проаналізуйте «перехід» як тип трансформаційного процесу.
6. Визначте особливість процесів демократизації в Україні.
7. Що таке модернізація?
8. Скільки етапів виділяють науковці у процесі модернізації?
9. Охарактеризуйте основні історичні етапи.
10. Що слід розуміти під поняттям «політична модернізація»?
11. Коли вперше в науковому обігу з'явилося поняття «політична модернізація»?
12. Назвіть характерні ознаки інформаційного суспільства.
13. Яку роль відіграють інформаційно-комунікативні технології у процесі прийняття політичних рішень?
14. Перерахуйте основні критерії, що впливають на політичну модернізацію.
15. Що розуміють під поняттям «синдром модернізації»?
16. Чому модернізаційні процеси набули розвитку в умовах інформаційного суспільства?
17. Закономірності політичних процесів в умовах демократизації українського суспільства.
18. Чинники, які зумовлюють демократичне спрямування політичних процесів.